

Türkiye'nin Demokratikleşmesi ve Alevi Talepleri
Tespit ve Öneri Raporu

Çalıştaylar, Rapor, Mevcut Durum ve Pratik Öneriler

Şenol Kaluç

Tarihçi | LDT Alevi Bektaşî Araştırmaları Merkezi Koordinatörü

liberal düşünce Yıl 19, Sayı 73-74, Bahar - Yaz 2014, s. 31 - 38.

Aleviler, Cumhuriyet tarihinde ilk kez, AK Parti hükümetinin inisiyatif olarak 2009 yılında başlattığı “Alevi Çalıştayları” ile resmen tanındı ve muhatap alındı. Daha önce, siyasetin önemli isimleri Alevilerin sorunlarını çeşitli vesilelerle dile getirmişti ancak bu dile getiriler Alevilerin taleplerini karşılamaktan çok gönül alma ve o günlerin siyasi beklentilerini karşılama çerçevesinde kalmıştır.

‘Alevi Açılımı’nın AK Parti gibi muhafazakâr bir parti tarafından başlatılması Aleviler arasında çeşitli kuşkulara sebep olsa da AK Partinin bunu başarıp başaramayacağından bağımsız olarak, –sorunun çözümünü isteyen Aleviler arasında çok fazla dile getirilmeyen bir beklenti ve ümit doğurduğu ise bir gerçektir.

Ancak meselenin çözümü yolunda gerek devletin ve gerekse AK Partinin daha önceden bu tür derin sorunları çözüme konusunda yeterli birikiminin olmaması, siyasetin sık sık olağanüstü gelişmelerden etkilenmesi, kamuoyunu oluşturan tarafların ve güç odaklarının farklı beklentileri sürecin sıklıkla sekteye uğramasına ve çoğu kez boşa kürek çekilmesine sebep oldu. Gerek AK Parti kurmaylarının meselenin önemini yeterince kavrayamamaları ve gerekse Alevi kamuoyunda sesi çok fazla çıkan kesimlerin bir sivil toplum örgütü gibi değil siyasi bir erkmiş gibi Ak Parti ile muhatap olmaları süreci gereğinden fazla etkilemiştir.

Tüm bunlarda Alevi sorununun sosyal ve siyasal yönlerinden ziyade psikolojik yönünün ağır basması yatmaktadır. Bu nedenle sorunun çözümünün

önündeki engeller Kürt meselesinden bile daha girifttir ve çözüm için öncelikle psikolojik bariyerlerin aşılması gerekmektedir. Öncelikle toplumun bu konunun çözümü konusunda hazırlanması gerekiyordu. İçinden geçtiğimiz Barış sürecindeki “Akil Adamlar” projesi benzeri eylem planlarına ihtiyaç vardı. Bu tür adımlar atılmasa da bugün gelinen noktada pek çok yol kazasına rağmen sorunun çözümü konusunda geniş halk tabanında –ekstrem gruplar yok sayılırsa– toplumsal bir mutabakatın sağlandığını görmek sevindiricidir. Geniş Sünni Müslüman çevreler bugün, dün adını bile anmadıkları konularda Alevilerin taleplerinin karşılanması konusunda hem fikir gözükmektedir ve bu talepler yadırganmamaktadır. Donmuş gözüken sürecin tartışmasız en büyük başarısı budur.

Yol Kazaları, Rapor ve Hayal Kırıklığı

Açılım sürecini niyet okuma yapmadan takip ettiğimizde, AK Partinin çok temel bazı kritik noktaları tam olarak kavrayamadığı ve refleks geliştiremediği görülmektedir. Özellikle AK Partinin farklı gerekçe ve saiklere dayanan Madımak katliamı konusundaki kafa karışıklığı harcanan yoğun mesainin büyük bir kısmının heba olmasına yol açtı. İyi niyetle yapılmaya çalışılan hemen tüm çalıştaylara bu konu damgasını vurdu. Bu durum hem gereksiz yere tarafların gerilmesine hem de hükümetin niyeti konusunda şüpheler yarattı.

Çok geç kalınsa da bugün gelinen noktada Madımak Katliamı artık kamuoyunda eski sıcaklığıyla tartışılmamaktadır. Bunun sebebi, Alevilerin bu konudaki beklentileri tam olarak karşılanmasa da en azından oradaki kebabçının kaldırılması ve sembolik de olsa bir anma duvarının yapılmasıdır.

Açılım süreci, Madımak sorunu çerçevesinde harcanan yoğun mesainin nasıl bir çözüm üreteceği beklentisi içindeyken maalesef daha sonra gündelik siyasete kurban gitti. İki önemli gelişme hükümetin çözüm sürecini ötelemesine, ‘Alevi Çalıştayları Nihai Raporu’nun açıklanmasının ertelenmesine ve dolayısıyla Alevilerin büyük hayal kırıklığına uğramasına yol açtı.

Kemal Kılıçdaroğlu’nun CHP’nin başına geçmesi ve 12 Eylül Referandumuna giden süreçte siyaset dilinin giderek sertleşmesi “Alevi Çalıştayları Nihai Raporu”nun, daha yayınlanmadan, ölü doğmasına yol açtı. Rapor, Mart 2012 gibi hazır olmasına rağmen 12 Eylül Referandumunu nedeniyle açıklanması uzun süre ertelendi. Burada tekrar hatırlatmaya gerek duymadığım, meydanlarda ve basında gerçekleşen sert tartışmalar sırasında kullanılan siyaset dili maalesef Alevilerin ötekileştirilmeleri sürecine yeni bir aşama getirmiştir. Ardından gelen genel seçimlerde AK Partinin Alevileri CHP’ye

itekler görüntüsü Aleviler ile iktidar arasında zaten çok zayıf olan bağların neredeyse kopmasına yol açtı.

Bütün bunların üstüne Boğaza yapılacak üçüncü köprünün adı üzerinden üretilen polemikleri de yol kazalarına dahil etmek gerekiyor. Bu isimlendirme ile Alevilerin bir kısmı açıkça tahkir edildiklerini düşünmektedir.

'Alevi Çalıştayları Nihai Raporu' 7 büyük çalıştay ve buna bağlı yapılan 3-4 toplantının ardından hazırlandı. Açıkçası rapor süreci tanımlamanın ötesine geçmemekte ve hiçbir somut öneride bulunmamaktadır. Ancak, somut tek adım; süreçteki samimiyetin bir göstergesi olarak 10 Muharrem'in resmi tatil ilan edilmesi teklifidir.

Bunun dışında raporun en büyük sorunu devleti ve Sünniliği ayrılmaz bir bütün olarak algılaması, Alevilerin taleplerini Sünni kamuoyunun(?) tepkisine göre değerlendirmesidir. Ve yine maalesef rapor kendisini büyük ölçüde DİB'in meşrulaştırılmasına hasretmiş gözükmektedir. DİB meşrulaştırılırken, Alevi sorunu –raporda reddedilmekle beraber- bir güvenlik meselesi olarak ortaya konulmakta ve Alevi kamuoyunun hak taleplerini yurt içinde ve dışında hemen her platformda dile getirilmesinden rahatsız olduğunu beyan ederken ilginç bir şekilde Alevi taleplerinin toplumda yalnızca liberaller, aşırı solcular ve bir kısım İslamcılar tarafından desteklendiğini iddia etmektedir. Alevilerin talepleri eşit yurttaşlık talebi olarak kabul edilmekle beraber Türkiye'nin özel şartlarına sürekli vurgu yapılarak bu taleplerin karşılanmasının neden mümkün olmadığı raporda uzun uzun anlatılmaktadır.

Rapor bu yönleriyle büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Ayrıca, bu rapor ilgilenen bir iki isim dışında hemen hiç kimse tarafından okunup değerlendirilmemiş hatta hükümet ve raporun hazırlayıcıları tarafından bile sahiplenilmiş bir görüntü verilmemiştir.

Kısacası, Ak Parti'nin onca açılım çabasına rağmen kendisini ve politikalarını destekleyen Alevilerle bir bağ kurma çabasına girmemesi ve süreci Alevilerin dışındaki aktörlerle götürmeye çalışması; Alevilerin talepleri konusunda çözümü sürekli taca atar bir görüntü vermesi; devletin görevi olmasına rağmen Aleviliğin tanımlanmaya çalışılması ve bilerek-bilmeyerek işin sürekli Diyanet İşleri Başkanlığı'na havale edilmesi, temel haklar çerçevesinde görülmesi ve ele alınması gereken taleplerin teolojik ve dini zemine çekilmesi; yapay bir algı –İslam Bölünecek korkusu- ile hareket edilmesi sürecin tıkanmasına yol açmıştır.

Sürecin çoğu kez gözden kaçan ve önemsenmeyen bir başka boyutu daha var: Ekonomik sorunlar. 12 yıllık AK Parti iktidarı sırasında Aleviler, geçmişe

göre kendilerini ifade etme açısından çok büyük kazanım ve özgüven elde etmiş olmalarına rağmen, bu durum ekonomik anlamda tam tersi bir görünüm arz etmektedir. Aleviler –temelli ya da temelsiz- AK Parti İktidarı döneminde kamu kurum ve kuruluşlarının kendilerine bilinçli ve kasıtlı olarak kapatıldığı düşüncesine sahiptir. Bu da AK Parti ile Alevilerin yakınlaşmasını engelleyen gizli faktörler arasındadır. Türkiye'nin görece zenginleşmesine paralel olarak, Aleviler kendilerini fakirleşmiş hissetmektedir. Bu da geleceğe karşı bir güvensizlik ve hoşnutsuzluk yaratmaktadır. Özellikle, nispeten iyi eğitim almış, Alevi gençliği iş hayatında kendisini dezavantajlı görmektedir. Son 10 yılda mülakatla alınan hemen hiçbir kamu kurumuna Alevilerin kolay kolay alınmıyor olması bu algının ana motivasyon kaynağı durumundadır. Alevi kökenli Vali kalmadığı gibi Kaymakamın olmaması da açıkça Alevileri rahatsız etmektedir.

Fakat bu meselenin asıl tehlikeli boyutuna değinmeden geçmemek gerekir. Alevi gençliğinin umutsuzluğu uzun vadede yeniden palazlanmak isteyen şiddet yanlısı yasadışı örgütlerin ekmeğine yağ sürmektedir.

Süreci olumsuz yönde etkileyen bir diğer nokta, 28 Şubat sürecinde yaşanan mağduriyetlerin Ak Parti tarafından sürekli olarak dile getirilmesidir. O günlerin yanlış uygulamaları -haklı olarak- ortadan kaldırılıp, mağduriyetler giderilirken, Cumhuriyetin kuruluşundan beri görmezden gelinen ve yok sayılan Alevilerin eşit yurttaşlık taleplerinin sürekli ertelenmesi siyaseten Alevilerin AK Partiye karşı cephede yer almalarının en önemli sebebi durumundadır.

Alevilerin Talepleri

Alevilerin taleplerinin büyük bir kısmı laik devlet ilkesi çerçevesinde rahatlıkla çözülebilecek konulardır. Bu nedenle eşit yurttaşlık talepleri insan hakları ve hukuk devleti temelli bir çözüme acilen kavuşturulmalıdır. Alevilerin sorunlarının çözümü sadece Alevileri ilgilendirmemektedir; Alevilerin sorunlarının çözümü aslında Türkiye'de Alevi-Sünni-Gayrı Müslim tüm cemaatlerin ve inanç gruplarının da özgürlüğü anlamına geleceği kavranmalı ve mesele bu nokta nazarından ele alınmalıdır.

Bu noktada neler yapılabileceği ve bu konuda hangi kılavuzların kullanılacağı bellidir. Türkiye, Alevilerin pek çok talebini her hangi bir ad vermeden uluslararası hukuk çerçevesinde rahatlıkla çözebilir. AK Parti'nin yapabileceği en kolay iş, Türkiye'nin hukuksal metinlerini, Türkiye'nin altına imza attığı uluslararası antlaşma metinleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkeme-

sinin çeşitli tarihlerde verdiği örnek kararlar ile uyumlu hale getirmekten geçmektedir.

Alevilerin taleplerinin neler olduğu herkesin malumudur. Bu meselelerin çözümü çok zor değil ancak meseleler yanlış tartışıldığında çözüm yolu bulmak mümkün olmamaktadır.

Cemveleri meselesi çok kolay çözülebilecek bir mevzudur. Tekke ve Zaviyeler kanunu geçmişte revize edilebilmişse bugün de kaldırılabilir. Bu kanunun kaldırılması ve Belediye kanununda yapılacak bir iki değişiklikle Cemveleri hukuki bir statüye kavuşturulabilir. Aksi takdirde Cemveleri inançsal birer mekân olmaktan çok tepkisel mekânlar olarak –özellikle büyük şehirlerde- varlıklarını sürdüreceklerdir. Bu sorun devamında Alevilerin İslam’dan hızla uzaklaşmalarına sebep olacaktır.

Cemvelerinin hukuki statü kazanmaları aynı Madımak Tartışmaları gibi yapay bir sorunun çözülmesini sağlayacaktır. Bu sorunun çözümü aynı zamanda inançlı Alevilerin kendi yollarını yeniden inşa etmeleri sürecinin önünü açacaktır.

Din dersleri konusunda Alevilerin çekinceleri bu derslerin kendisinden çok uygulanış şeklidir. Bu nedenle bu derslerin mezhep tabanlı işlenişi her zaman için bir problem teşkil edecektir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi aynı zamanda Anayasal bir zorunluluk olmaktan çıkarılmalı; dinler ve mezhepler üstü bir anlayışla hazırlanmalıdır. Kendi inancını öğrenmek isteyen bireyler için seçmeli dersler ile Alevilik, Mevlevilik vb., Şiilik, Sünnilik ve diğer din ve inançların öğrenilmesinin önü açılmalıdır.

Bu sorunun çözümünün diğer bir ayağı farklı eğitim modelleri seçen özel okulların açılması önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Bazı temel dersler dışında okullara tanınacak serbesti ile dini-la dini farklı eğitim müfredatlarının önü açılmalı ve bu okullara çocukların gönderilmesi ailelerin tercihlerine bırakılmalıdır. Bu durumda isteyen çocuğunu istediği okula gönderebilir. Bu sayede Aleviler ve Bektaşiler Dedelik, Babalık, Zakirlik vb. konularda eğitim ve öğretim yapan okullar açabilecekleri gibi böyle bir düzenleme ile ana dilde ya da başka bir inanç-ideoloji temelli eğitim yapmak isteyenler de okullar açabilecektir. Bu okulların varlıkları tamamen ailelerin ve çocukların beklentisine göre şekillenecektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili talep eşit yurttaşlık ilkesi çerçevesinde çözümlenmelidir. Laik ve demokratik bir devlette DİB gibi bir kurumun varlığı tartışmalıdır, kaldırılması gereklidir. Ancak bu gün gelinen noktada bu kurum kaldırılmak mümkün değilse en azından özerkleşmeli ve inanç grupla-

rına bunun dışında hareket edebilme ve varolma hakkı verilmelidir. Örneğin, DİB cami yapmazken yapılan tüm camilere el koyması uygulamasına son verilmeli ve bu konuda yetki tamamen o camiye yapan cemaate bırakılmalıdır. Onlar ister DİB'e devrederler isterlerse devretmezler.

Alevileri rahatsız eden bir başka konu vergilerin kullanımında ise –daha önce Başbakanımızın da dile getirdiği- Avrupa'da örneklerini gördüğümüz şekli ile “Din ve İnanç vergisi” uygulamasına geçilmeli ve vergiler vatandaşların taleplerine göre dini ya da la-dini vakıflara aktarılmalıdır.

Neler Yapılabilir:

Yukarıda belirttiğimiz gibi Alevi meselesi tarihsel, sosyal ve ekonomik veçheleri ile oldukça girift bir konu. Bu nedenle de bu meselenin kanunlar çerçevesinde çözümü oldukça zor gözükmemektedir çünkü sorun somut olmaktan çok soyuttur. Bu meselenin çözümü için maddi adımlar kadar manevi adımlar da atılmalıdır.

1. Muharrem ayında Alevi memurlara inançları gereği sakal bırakma izni verilmeli ve 10 Muharrem günü resmi tatil olmalıdır.
2. Madımak ve Sünni kamuoyunda ki baskıyı azaltma adına Başbağlar'da utanç anıtı dikilmelidir. Almaya'da Solingen'deki anıt benzeri bir adım atılırsa Aleviliği siyaseten kullanan çevrelere büyük bir darbe iner. Hükümetin de sırtından büyük bir yük kalkmış olur.
3. Sadece Cemevlerine vakıf statüsü verilmesi düşünülüyorsa bu diğer Sünni tarikatlar açısından sıkıntı yaratabilir. Dinî vakıflar kurulabilmesi ile ilgili genel bir düzenlemeye gidilebilir ve bu çerçevede Cemevleri de tanınır.
4. Belediyeler kanununda yapılacak düzenleme ile “toplum tarafından inanç merkezi kabul edilen her türlü inanç kurumu” tabiri ile cemevlerinin elektrik ve su paralarının belediye bütçesinden kısmen ödenmesi sağlanabilir. Bu faturalar için belli bir sınır konularak istismarın da önüne geçilebilir.
5. Tekke ve Zaviyeler Kanununun kaldırılması için en uygun koşullarda bulunuyoruz. Bugün hiçbir Alevi Derneği bu kanunu açıkça savunacak konumda değildir. Eğer Aleviler bu konuda doğru yönlendirilirse CHP köşeye sıkışır ve Dersim adında olduğu gibi önce kendisi adım atabilir. Böylece AK Parti bu yükten kurtulabilir.
6. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi “inanç vergisi” uygulaması getirilirse Aleviler, gayri Müslimler ve de inançsızlarda bir rahatlama oluşacaktır. İnanç vergisi konusunda vatandaşlar serbest bırakılmalıdır. Buna göre vatandaş bu vergisinin DİB'e, Cemevine, kiliseye ya da her hangi bir ha-

yır kurumuna verilmesi veya bölüştürülmesini isteyebilir. Bu bence çok önemli bir adım olabilir.

7. Konya'da her yıl Şeb-i Aruz törenleri yapıldığı gibi Hacı Bektaş Dergâhı ve ayaktaki bazı Alevi ve Bektaşî Dergâhlarında yılda birkaç kez dinî ayin yapılmasına izin verilebilir. Örneğin Hacı Bektaş Dergâhında şenlikler sırasında ve 10 Muharrem tarihlerinde Meydan Evinde ayin yapılması oldukça önemli olacaktır. Devlet ile Alevilerin barışması adına çok önemli bir simge olacaktır.
8. TRT kurumu Muharrem ayı ve Hacı Bektaş Şenlikleri ile ilgili programlarını her yıl hatırlatmaya gerek kalmaksızın tekrarlamalı ve rutin yayın akışına eklemelidir. Ancak bu yayınlar kesinlikle tekrar yayınlar ve yasak savıcı nitelikte olmamalıdır.
9. Üç dört yıl önce Erzincan'dan TRT ekranlarından canlı olarak yayınlanan "Muharrem Cemi" uygulaması her yıl başka bir bölgeden canlı olarak yapılmalıdır. Bu toplumsal ön yargıların yıkılmasına büyük katkıda bulunacaktır.
10. İmam hatip liseleri örneğinde olduğu gibi Alevilerin de dini ihtiyaçlarının karşılanması için Dedelik-Babalık-Zakirlik okulları açılmasına izin verilmelidir. Ancak bu okullar devlet tarafından açılmak yerine "özel okullar kanunu"nda yapılacak basit bir düzenleme ile yapılabilir. Eğer bu yapılırsa sadece Alevi meselesi değil Kürt meselesi ve azınlıklar sorunu da çözülmüş olur.
11. Özel okullar için haftalık ders çizelgesinin 15-20 saatlik bölümü MEB tarafından zorunlu tutulup geri kalanı okulların tercihine bırakılmalıdır. Böylece geri kalan saatler toplumsal talebe göre şekillenir.
12. Cemevlerinin Kültür merkezi olduğu söylemi terk edilmeli ve Aleviler rencide edilmemelidir. Bu tarz yaklaşım yapıcı olmaktan çok yıkıcı olmaktadır. Cemevleri konusunda yaşanacak bir rahatlama uzun vadede inançlı Aleviler ile seküler Alevilerin birbirinden ayrılmalarına yol açacaktır. Böyle bir ayrışma Aleviliğin İslam mı İslam değil mi tartışmalarını orta vadede sona erdirecektir.
13. Alevilerin kamu kurumlarına alımlarda karşılaştıkları ayrımcılığa karşı bir takım önlemler atılmalıdır. Özellikle mülakatla alımlarda açık açık ayrımcılık yapılmasına izin verilmemelidir. Çünkü olumsuz tek bir örnek tüm toplumu etkilemektedir.
14. AK Parti yerel seçimlerde kesinlikle Alevi kökenli adaylara yer vermemelidir. Bunu yapması geç kalmış bir adım olsa da uygun isimlerle toplumda karşılık görebilir.
15. İstanbul Boğazına yapılacak 3. Köprü'nün ismi konusu toplumsal fayda açısından yeniden gözden geçirilmelidir.